

from: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9952/>. [In Ukrainian].

5. Konstytutsiia Ukrainy. (1996, June 28). [Constitution of Ukraine]. *Zakon Ukrainy* № 254k/96-VR. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. [In Ukrainian].

6. Rada Yevropy. Detsentralizatsiia i reforma publichnoi administratsii v Ukraini. (2012). [Council of Europe. Decentralization and public administration reform in Ukraine]. Retrieved from: <http://www.slg-coe.org.ua/goal-and-objectives/> [In Ukrainian].

7. Yu. V. Kovbasiuk (holova), &, K. O. Vashchenko (zast. holovy), & Yu. P. Surmin (zast. holovy) [ta in.]. (Eds.). (2012). *Derzhavne upravlinnia*. [Governance]. Pidruchnyk : u 2 t. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. K. Dnipropetrovsk. NADU, T. 1. [In Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady). (2019, September 13). [On modification of the Constitution of Ukraine (concerning decentralization of the power)]. *Proiekt Zakonu Ukrainy*. Retrieved from: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 15.10.2021

УДК 347.65

DOI: 10.36550/2522-9230-2021-11-133-138

Колісниченко Владислав Андрійович,

студент II року навчання (ОР «магістр») спеціальності 081 Право
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
e-mail: vladkouls13@gmail.com

Трошкіна Катерина Євгенівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
e-mail: katernareva@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1795-7234>

ГЕНЕЗА СПАДКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуті основні етапи становлення, розвитку та особливості еволюції інституту спадкування в Україні. Спадкове право – це один із найдавніших напрямків права, який ніколи не втрачав актуальність як в теоретичному дослідженні, так в практичному застосуванні, оскільки питання переходу майна від померлої особи до його нащадків та близьких родичів існував ще за часів Римської імперії, звідки й бере початок досліджуваний інститут. Спадщина – це сукупність різноманітних об'єктів цивільних правовідносин, з яких особливість кожного створює для сфери спадкування свої виклики та проблеми, які необхідно досліджувати – право постійного користування землею, право довічного успадкованого володіння землею, спадкова трансмісія, тощо.

Стаття направлена на дослідження джерел спадкового права, починаючи з відомих документів римських часів закінчуючи сучасними законодавчими актами, які регулюють відносини пов'язані із спадкуванням. Аналіз інституту спадкування через призму історичного розвитку суспільства та права в цілому дає можливість виокремити загальні тенденції, які були притаманні певному періоду часу, а також прослідкувати яким чином змінювалась позиція держави щодо переходу майна від померлого до його родичів, еволюцію поглядів на цей процес.

Ключові слова: спадкування, заповіт, спадкування за законом, права та обов'язки спадкоємців, спадкодавець, строк на вступ у спадщину, право на спадок.

Kolisnichenko V., Troshkina K. GENESIS OF INHERITANCE LAW IN UKRAINE

The article considers the main stages of formation, development and features of the evolution of the institution of inheritance in Ukraine. Inheritance law is one of the oldest areas of law, which has never lost relevance in both theoretical research and practical application, as the issue of transfer of property from the deceased to his descendants and close relatives existed during the Roman Empire, where the study originates. Inheritance is a set of various objects of civil legal relations, each of which creates for the sphere of inheritance its challenges and problems that need to be explored - the right of permanent land use, the right of lifelong inherited land ownership, hereditary transmission, etc.

The article aims to study the sources of inheritance law, from well-known documents of Roman times to modern legislation governing relations related to inheritance. Analysis of the institution of inheritance through the prism of the historical development of society and law in general makes it possible to identify general trends that were characteristic of a certain period of time, as well as to trace how the state changed its position on the transfer of property from the deceased to his relatives.

Key words: inheritance, will, inheritance by law, rights and obligations of heirs, testator, term for inheritance, right to inherit.

Постановка проблеми. Історико-правовий розвиток будь якого інституту права не може залишатися поза увагою науковців та дослідників в тій державі, де відбуваються зміни та продовжується процес реформування законодавства з метою його приведення до найкращих правових стандартів, що забезпечить стабільність функціонування суспільних відносин в такій державі.

Питання дослідження історичного розвитку спадкового права в Україні наразі є актуальним як в теоретичній так і в практичній площині, оскільки сьогодні з'являються нові порядки оформлення та набуття спадкового майна, виникають нові об'єкти для спадкування – інтелектуальна власність, земельна сфера, електронні кошти (криптовалюта) тощо. У свою чергу це, породжує зацікавленість у дослідженні витоків інституту спадкування для пошуку відповідей для питань сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тему розвитку інституту спадкування розглядало чимало українських та зарубіжних науковців, зокрема: О. Іоффе, К. Победоносцева, В.Серебровський, Є.Суханова, Є. Рябоконь, Є. Фурса, Ю. Заїка, О. Уразовська, О. Неліна та інші. Слід зауважити, що в працях вчених досліджувані етапи охоплюють лише початок першого десятиліття XIX, в той же час дана тематика потребує більш глибокого занурення та детальнішого розуміння початку становлення сфери спадкування та її сучасної реалізації.

Метою статті є аналіз історичного розвитку та становлення інституту спадкування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наше переконання, інститут спадкування виник одночасно з появою поняття «власності» в ті часи, коли населення обрало для себе шлях для заняття землеробством. Як стверджував О. Шпенглер, моментом появи «власності» бере свій початок тоді, коли рослина потрапляє у землю, в наслідок чого і виникає «власність» на рослину та землю, яку вона обороняє та, в подальшому, передає своїм нащадкам для продовження своєї справи [8].

Ключовою ідеєю спадкування є те, що в наслідок смерті особи – суб'єкта права, майно, що належить покійному, стає безхазяйним, сторони будь-яких правовідносин, в яких брав участь померлий, залишаються в невизначеному стані, тобто коли в боргових зобов'язаннях немає боржника, а в кредиторних – стягувача.

Римське право – це джерело первинного походження спадкового права і місце виникнення основних понять в інституті спадкування, яке в подальшому було відроджене шляхом рецепції в контексті цивільного права багатьох сучасних правових сімей, в тому числі й українського законодавства.

Тобто, сфера спадкування в нашій державі базується як на загальних засадах цивільно-правових відносин, так і на окремих принципах спадкового права, сформованого за часів Римської імперії.

У розвитку інституту спадкування римського права можна виокремити чотири етапи:

- а) jus civile;
- б) Преторські едикти;
- в) Імператорське законодавство;
- г) Спадкування за правом Юстиніана [7].

На переконання О.С. Уразовської, спадковий інститут можна визначити як процес переходу майна померлого до інших суб'єктів права. Саме цей інститут має на меті забезпечити перебування майна померлого в цілісності та перехід цього майна до нащадків (правонаступників). Слід також зауважити, що термін «майно» не можна визначити лише з точки зору матеріальної сторони, яка стосується нерухомої або рухомої речі, а в комплексі – враховуючи права та обов'язки, які мав померлий щодо майна, яке переходить у спадщину [11, с.26].

Спадкове право в римському законодавстві було одним цілим з еволюцією сфер власності (propertas) та сім'ї (familia). Першочергово спадкування характеризувалось сімейним напрямом, що прослідковувалось в пануванні всеосяжної влади батька у сім'ї, після смерті якого майно завжди було всередині родини [11, с.26].

Термін «спадщина» або «спадкова маса» можна визначити як комплекс майна (прав і обов'язків), які не зникали після смерті особи і становили собою об'єкт, що отримували в спадок спадкоємці.

Законодавство Риму в ті часи містило заборону одночасного переходу спадщини за заповітом і за законом, оскільки не можливим було спадкування майна покійного з однієї частини за заповітом, а в іншій - за законом. Такі засади римського інституту спадкування були закладені у Законах XII таблиць і відображені в законодавстві Юстиніана. Спадкове право Риму перейняло в себе досвід традицій та звичаїв, які формувались протягом багатьох віків розвитку римського суспільства, його діяльності у сфері законодавства, що торкалось й інституту спадкування, в тому числі вагомої преторської практики. В наслідок цього, наразі в середині сучасного спадкового права лежить чітко розроблений алгоритм спадкового правонаступництва, без якого важко представити функціонування цієї сфери в тому вигляді, яка вона є зараз [6].

Аналізуючи історичні витoki формування спадкового права, слід виділити низку законодавчих документів, які сформуливали основу даного інституту, а саме: закони Царя Хаммурапі (один з найдавніших і найкраще збережених законодавчих кодексів стародавнього Вавилону, створений близько 1780 року до н. е. за наказом вавилонського царя Хаммурапі), Ассирійські закони (друга половина II тисячоліття до н. е.),

Закони Ману (період між II ст. до н. е. і II ст. н. е.), Закон Солон «Про заповіти» (Солон перший в історії суспільства видав такий закон, VI ст. до н. е.), Закони XII таблиць (451 - 449 до н. е.), Інституція Гая (120-180 гг. н. е.) [12].

Положення вище вказаних законодавчих актів встановлювали, що в тому випадку, коли померлий мав синів, то його дружина не могла нічого успадковувати: «...Ніхто інший, тільки сини отримують увесь спадок». Дружина могла розраховувати лише отримати у спадок землю, якою була обдарована чоловіком ще коли він був живий: «...У тому випадку, коли мерлий подарує своїй жінці землю і надасть їй документи з печаткою, то після його смерті ніхто не має права вимагати від неї цього майна – навіть через суд, а дружина померлого в праві розпорядитися своїм майном на користь любимого сина...» [12].

Процедура спадкування еволюціонувала з плином часу і вдосконалювалася, проте слід зауважити, що у змісті цього інституту завжди лежить право сформоване за часів існування і розвитку римського законодавства.

Право України бере свої початки у звичаєвому праві древніх слов'ян, а також в основних правових джерел Руської держави, Великого князівства Литовського і Речі Посполитої. У процесі становлення права були об'єднані також правові здобутки Запорозької Січі і Війська Запорозького. Українська правова історія не буде повна та об'єктивна, якщо обійти вивчення формування законотворчості в українських землях, що входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій, у період відродження української державності (1917–1920 рр.), в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (1917–1991 рр.) і сучасній Україні [1].

За «Руською правдою» термін «спадщина» визначався як «статок», що можна зрозуміти як те, що залишається після смерті особи. Цей історичний документ перелічує в складі спадкової маси рухоме та нерухоме майно, окремо виділяє подвір'я, живі об'єкти (худобу) або товар. Слід зауважити, що до спадкової маси не могла входити земельна ділянка, оскільки земля не могла перебувати в приватній власності [1].

З особливостей, які можна виділити в першу чергу між сучасним часом та в Київській Русі є те, що процес спадкування за заповітом та за законом не мав особливого значення у зв'язку з тим, що спадкодавець мав право вказати набувача його майна після смерті лише тих осіб, які по закону мали право її отримати [1].

Головною метою існування розподілу «за законом» та «за заповітом» була можливість померлого за життя чітко визначити кому яке майно із законних спадкоємців перейде після його смерті та видати наказ про управління майном у разі відсутності на той момент законних нащадків. За тодішніми законами заповіт не мав обов'язкової письмової форми, а виражався усно [1].

У випадку відсутності заповіту на момент смерті спадкодавця, спадкоємцями були всі члени сім'ї, проте з певними правилами:

- спадщина розподілялась між дітьми в рівних частках, проте молодшому сину обов'язково припадав будинок із подвір'ям;
- спадкування обмежувалось тісним колом сім'ї, а побічні родичи не мали спадкових прав;
- сини усувають від спадщини дочок;
- незаміжнім дочкам виділялась «відправа» - певна частка батьківського майна – на розсуд князя, а заміжнім дочками померлого нічого не передбачалось.
- чоловік і жінка (одружені) не спадкували один за одним. Вони мали право користуватися майном все життя, яке належало їм особисто та майном родини [5].

Слід зауважити, що привілейованість молодших синів пояснюється тим, що старші члени сім'ї (брати) до часу смерті свого батьки повинні вже мати власне житло, а тому не мають необхідності в отриманні його після смерті батька [5].

Іншим законодавчим актом тих часів, яке потребує нашої уваги, є «Псковська судна грамота», яка більш детально врегульовувала питання спадкування за законом та за заповітом, що мав письмову форму. Такі підінститути сфери спадкування набували самостійного значення. Збільшується коло осіб, які можуть виступати спадкоємцями, коло прав та обов'язків також отримують розширення [1].

Згідно статті 15 цієї грамоти у випадку, якщо після смерті особи залишаються близькі родичи, то вони мають право здійснювати пошук майна, яке було надано комусь із близьких родичів, або взято такими родичами, але без отримання на цей майнових прав, з метою визначення чіткого обсягу «спадкової маси» та розподілу її в рівних частках між спадкоємцями [9]. Уваги також заслуговує стаття 55 даної грамоти, яка визначає відповідальність спадкоємця за відсутність догляду за життя за спадкодавцями у вигляді позбавлення частки у спадковому майні, яке підлягало розподілу між спадкоємцями [9]. Цікавою є також стаття 100 відповідної грамоти, яка запобігає зверненню спадкоємців на майно, яке за життя було передано померлим іншому з родичів. Так, у випадку передачі майна разом із правовстановлюючими документами та за наявності свідків такої передачі, то спадкоємці не матимуть права претендувати на таке майно, в тому числі за відсутності заповіту [9].

Черговий виток у розвитку інституту спадкування в Україні припадає на часи Литовсько-Польської держави, оскільки протягом 240 років більшість український земель перебували у складі Великого Литовського князівства в 1320–1560 рр. [2]. На заміну «Руської правди», якою керувались декілька століть учасники правовідносин тих часів, приходять Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.) [2].

Слід зауважити, що з особливостей досліджуваного документу, можна виділити значну увагу до питання спадкування за заповітом (тестаментом), якому було присвячено більше всього розділів (дев'ять

артикулів). Право на укладання тестаментів мали шляхтичи, міщани та прості люди, які на момент складання заповіту повинні були мати повну праводієздатність або «здоровий глузд та вільну пам'ять». Право на складання заповіту були позбавлені неповнолітні діти, челядь, особи взяті у полон, позбавлені розуму (шалені) та безчесті люди. Як і за сучасним спадковим правом, кожна особа була вільна у своєму намірі розпорядитися майном після смерті, в тому числі щодо права на скасування складеного заповіту або укладання нового [2].

Саме Литовські статuti запроєктували сучасну модель інституту спадкування за заповітом в українському законодавстві, оскільки в цьому документі визначалась можливість укладання заповіту перебуваючи на «чужих землях», що пов'язано з особливостями того часу – затяжні військові походи та велика смертність в них. Відлік пошук правотворчості Запорозької Січі та Війська Запорозького можна вважати початком саме з цих джерел [2].

Наступним етапом розвитку спадкового права можна виділити гетьманську добу. Цей час був особливим періодом для розвитку інституту спадкування та актуалізації елементу «заповідання» майна, оскільки в більшості козаків просто не було спадкоємців - дружин, дітей. За законами того періоду, до осіб, які складали заповіт, застосовувались певні вимоги:

- повна дієздатність;
- добровільне волевиявлення;
- відсутність примусу;
- відсутність судового рішення про позбавлення честі;
- відсутність засудженості, в тому числі до страти [4];

Окрім того, слід зауважити, що права на укладання заповіту були позбавлені політичні злочинці, що знаходились на чужих землях (закордоном) та невільники [4].

Законодавство Запорізької Січі також містило умови, яким потрібно було відповідати й спадкоємцям померлого, зокрема права на спадкування позбавлялись особи іншої віри, які були членами нехристиянської конфесії, діти, які були народжені поза шлюбом, доньки, які вступили у шлюб без згоди на те батьків, та ті, хто мав алкоголічну залежність [4].

Заповіт мав декілька форм: звичайну і надзвичайну. Характеризувати звичайний заповіт можна наступним чином:

- письмова форма складання;
- наявності свідків або уповноважених на посвідчення заповіту осіб (Слід зауважити, що свідками не могли бути особи, які отримують майно після смерті спадкодавця або опікуни померлого);
- особисте складання тексту заповіту (або іншою особою зі слів заповідача за відсутності освіченості останнього);
- на документі обов'язково ставився підпис заповідача та його печатка за наявності такої;
- свідки завіряли кожний аркуш заповіту власним підписом [4].

У випадку перебування заповідача за кордоном, військових кампаній або непередбачуваної хвороби у дорозі, то застосовувалась надзвичайна форма заповіту, якій укладався в усному порядку. В такому випадку заповідач мав вільний вибір спадкоємця незалежно від статі. Однією із обов'язкових умов дійсності таких видів заповіту було визначення обов'язкової частки майна для дитини, яка перебувала в утробі матері, оскільки ні за яких обставин спадкодавець не мав права позбавити дитину частки у спадковому майні [4].

Наступним етапом дослідження можна провести в розрізі XV століття (Московський період), яка характеризується актуалізацією значення нерухомості, у зв'язку з чим дана сфера зазнає особливої уваги з боку законотворців. Коло спадкоємців розширювалось, що означало право на спадкування не лише близьких членів сім'ї, але й далеких [1].

Одним із несприятливих етапів становлення інституту спадкування є 1714 року, коли указом Петра I відбулось звуження кола спадкоємців до одного сина, оскільки з точки зору правителя розподіл спадкової маси серед великої кількості спадкоємців є негативним явищем, оскільки поділ маєтків зменшував їхню цінність, шкідливо впливав на селян, погіршувався процес надходження податей, еліта втрачала свій вплив, а спадкоємців ухиляються від служби. Фактично, даний документ знищував інститут спадкування за заповітом, а тому через протидію громадськості в 1731 році даний указ було скасовано [1].

Не можна залишити поза увагою й Звід законів Російської імперії, яке регулювало досліджувані суспільні відносини в ті часи. З особливостей даного даних документів можна виділити існування різних режимів спадкового майна, яке поділялось на родове та загальне. Відмінністю цих режимів полягала в тому, що перше (родове) спадкувалось лише родичами померлого, тобто (за законом) звідси й бралась назва (рід). В іншому випадку майно спадкувалось на загальних засадах. Моментом відкриття спадщини вважалась не лише смерть, окремо також виділяли наступні випадки:

1. Перехід особи в духовенство (постриг у монахи).
2. Втрата усіх прав та стану.
3. Визнання особи такою, що безвісно зникла [10].

Надаючи аналіз дореволюційному законодавству, є усі підстави стверджувати про наявність вибудованої структури, яка ґрунтувалась на засадах родового дворянського ладу, що не було актуальним на початку двадцятого століття. Це, у свою чергу, зумовило необхідність перегляду встановлених законів. Як

наслідок, було прийнято прототип цивільного кодексу Російської імперії, в який було закладено європейський досвід кодифікацій, створеного за прикладом тогочасних європейських кодифікацій. Так, зокрема, розширилось коло осіб, які мали право на спадкування за законом – було ведено 5 черг спадкоємців [10].

Одним із «падінь» в історії розвитку інституту спадкування можна назвати декрет Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки від 21 травня 1919 року «Про скасування спадкування», яким фактично було знищено інститут спадкування приватної власності на певний період. У положеннях даного декрету визначалось, що не підлягає спадкуванню будь-яке майно, яке перевищує вартість в 10 тисяч рублів. У випадку, коли у померлого залишались повнорідні й неповнорідні брати і сестри, дружина, діти, а також непрацездатні батьки та родичі, то спадкоємці мали лише право на соціальне утримання за рахунок спадкового майна в розмірі, що не перевищував прожиткового мінімуму. Такий своєрідний спосіб соціального забезпечення тривав до 20-х років [13].

В Українській Радянській Соціалістичній Республіці перший цивільний кодекс ухвалений постановою ВУЦВК від 16 грудня 1922 року і набув чинності 1 лютого 1923 року. Четвертий розділ цього кодексу, який регулював питання спадкового права, характеризувався наступним чином:

- спадкування майна допускалось лише в тому випадку, якщо його вартість не перевищувало поріг у 10 тисяч карбованців з вирахуванням всіх боргів померлого;
- спадкувати мали право діти, онуки, правнуки, дружина померлого, непрацездатні та неімущі особи, які фактично перебували на утриманні померлого не менше одного року до його смерті;
- встановлювався строк на вступ у спадщину 6 місяців з моменту відкриття у разі, якщо особа не знаходилась за місцем відкриття спадщини, і 3 місяці на відмову від вступу у спадщину, якщо особа знаходилась за місцем відкриття спадщини;
- заповідач мав право позбавити одного, декількох або всіх законних спадкоємців спадщини [3].

До 1962 року інститут спадкування діяло без значних змін та доповнень. Наступним етапом розвитку спадкове право в Україні отримало з прийняттям нового Цивільного кодексу УРСР в 1963 році, в якому інституту спадкування було виділено окремий розділ. Питанню спадкування за законом було виділено дуже багато уваги законодавцем і прописана велика кількість норм, оскільки спадкування за законом вважалась основною процедурою переходу майна в спадщину, в той час як інститут заповідання мав додаткову функцію, що й зумовило незначний обсяг юридичної уваги законотворця в цьому напрямі [3].

28 червня 1996 року з прийняттям Конституції України, питання спадкування отримало новий напрям розвитку, оскільки українське суспільство вирішило обрати напрям розбудови демократичної, правової держави з вектором дотримання законних прав та свобод людини. Як результат, у 2003 році було прийнято оновлений Цивільний кодекс України, який оновив радянські норми та усунув існуючі прогалини, які існували за часів Радянського Союзу. Новий цивільний кодекс передбачав розширення черг спадкування за законом - з однієї до п'яти та розширював інститут заповідання тощо.

Висновки. Даний аналіз історичних етапів розвитку інституту спадкування ілюструє як позитивні, так і негативні сторони діяльності обраної сфери.

Інститут спадкового права пройшов багато етапів еволюції, який розпочався за часів становлення Римської імперії. На нашу думку, не можна сказати, що питання спадкування є завершеним та сформованим, оскільки досліджуючи судову практику та стикаючись з реальним застосуванням тих чи інших норм цивільного законодавства у відповідній сфері, часто виникає велика кількість проблем, з якими стикаються спадкоємці на шляху до оформлення права власності на майно, яке належало їхнім родичам.

За часів початкового становлення досліджуваного інституту, спадкування мало загальні риси і правила, які регулювали правовідносини у цій сфері. Вони лише вказували на те, хто має прав отримати майно та у якій кількості.

З розвитком суспільства мало місце і еволюція досліджуваної напрями права – за часів війн, розвитку торгових відносин, збагачення населення, вдосконалення правової культури, назріла необхідність у розширенні кола можливих спадкоємців, укладення заповітів на чужині, розділення спадкування за заповітом та за законом, тощо.

За часів радянського правління право спадкування було направлено на звуження права людини на отримання майна після смерті родича, оскільки сама політика держави не була зацікавлена в тому, щоб люди збагачувались, накопичували майно та статки, та становились небезпечним впливовим елементом, який би загрожував встановленому ладу на той час.

Хочемо зауважити, що досліджуючи питання генезису спадкового права, дуже чітко відслідковуються тенденції, які панували в певний період, оскільки вони диктували діючі норми, що врегульовують суспільні відносини у сфері спадкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток: URL: <http://www.disslib.org/stanovlennja-i-rozvytok-spadkovoho-prava-v-ukrayini.html> (дата звернення: 24.10.2021).

2. Ковальов С.Г. Інститут заповіту в праві українських земель Великого князівства Литовського. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 33. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. С. 104-110.

3. Нелін О.І. Еволюція спадкового права в Україні (історико-правовий аспект): Монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 365 с.
4. Право власності та право спадкування в Гетьманській державі. URL: <http://studopedia.org/7-104936.html> (дата звернення: 24.10.2021).
5. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> (дата звернення: 24.10.2021).
6. Підпригора О.А. Римське приватне право: Підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів: Вид. 3-є, перероб. та доп. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.
7. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
8. Правові аспекти інституту права приватної власності на землю URL: <http://zem.te.ua/?menu=info&id=144> (дата звернення: 24.10.2021).
9. Псковська судна грамота. URL http://www.vostlit.narod.ru/Texts/Dokumenty/Russ/XV/1480-1500/Pskovc_sud_gr/text.htm (дата звернення: 24.10.2021).
10. Свод законов Российской империи: В 15 т. СПб.: Типография Второго отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1842-1845. Т.10: Свод законов гражданских и мужевых. 1123 с.
11. Уразовська О.С. Спадкування права на земельну ділянку за законодавством України: Дисертація. Одеса, 2018. 211 с.
12. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. Том I: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1998. 504 с.
13. Цивільне право України: Академічний курс: підруч.: у 2 томах / за заг. ред. Я. Шевченко. Т.1: Загальна частина. К.: Ін Юре, 2009. 620 с.

REFERENCES:

1. Zaika Yu.O. Spadkove pravo v Ukraini: stanovlennia i rozvytok. [Inheritance law in Ukraine: formation and development]. Retrieved from: <http://www.disslib.org/stanovlennja-i-rozvytok-spadkovoho-prava-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].
2. Kovalov S.H. (2006). Instytut zapovitu v pravi ukrainskykh zemel Velykoho kniazivstva Lytovskoho. [The institution of a will in the law of the Ukrainian lands of the Grand Duchy of Lithuania] Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Yurydychni i politychni nauky. Vypusk 33. K. In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 104-110. [in Ukrainian].
3. Nelin O.I. (2009) Evoliutsiia spadkovoho prava v Ukraini (istoryko-pravovyi aspekt). [Evolution of inheritance law in Ukraine (historical and legal aspect)]. Monohrafiia. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2009. [in Ukrainian].
4. Pravo vlasnosti ta pravo spadkuvannia v Hetmanskii derzhavi [The right of ownership and inheritance in the Hetmanate]. Retrieved from: <http://studopedia.org/7-104936.html> [in Ukrainian].
5. Pravda ruska. Teksty na osnovi 7 spyskiv ta 5 redaktsii. [The truth is Russian. Texts based on 7 lists and 5 editions]. Sklav ta pidhotuvav do druku prof. S. Yushkov. K.: VUAN, 1935. Redaktsiia IV. 137-144. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> [in Ukrainian].
6. Pidopryhora O.A. (2001) Rym'ske pryvatne pravo. [Roman private law]. Pidruchnyk dlia studentiv yuryd. spets. vyshchyykh navch. zakladiv: Vyd. 3-ye, pererob. ta dop. Kyiv: Vydavnychiy Dim «In Yure», 2001. [in Ukrainian].
7. Pidopryhora O.A., Kharytonov Ye.O. (2006) Rym'ske pravo. [Roman private law]. Pidruchnyk. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
8. Pravovi aspekty instytutu prava pryvatnoi vlasnosti na zemliu [Legal aspects of the institution of private land ownership] Retrieved from: <http://zem.te.ua/?menu=info&id=144> [in Ukrainian].
9. Pskovska sudna hramota. [Pskov judicial deed]. Retrieved from: http://www.vostlit.narod.ru/Texts/Dokumenty/Russ/XV/1480-1500/Pskovc_sud_gr/text.htm [in Russian].
10. Svod zakonov Rossiyskoy imperii: V 15 t. SPb. [Code of Laws of the Russian Empire: In 15 vols. St. Petersburg]. Tipografiya Vtorogo otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva kantselyarii, 1842-1845. T.10: Svod zakonov grazhdanskih i muzhevyih. [in Russian].
11. Urazovska O.S. (2018) Spadkuvannia prava na zemelnu dilianku za zakonodavstvom Ukrainy [Inheritance of the right to land under the legislation of Ukraine] Dysertatsiia. Odesa, 2018. [in Ukrainian].
12. Khrestomatiia z istorii derzhavy i prava zarubizhnykh krain. Tom I (1998) [A textbook on the history of the state and the law of foreign countries. Volume I] Navch. posib. dlia yuryd. vyshchyykh navch. zakladiv i fak.: U 2 t. / Za red. chlenakorespondenta Akademii pravovykh nauk Ukrainy V.D. Honcharenka. Kyiv: In Yure, 1998. [in Ukrainian].
13. Tsyvilne pravo Ukrainy: Akademichnyi kurs. (2009) [Civil law of Ukraine: Academic course] pidruch.: u 2 tomakh/ za zah. red. Ya. Shevchenko. T.1: Zahalna chastyna. K.: In Yure, 2009. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 15.10.2021